

SODOBNE EVROPSKE MIGRACIJE IN SLOVENIJA

Peter Klinar

Migracije štejemo za celovit mednarodni proces. Raziskovanja slovenskega izseljenstva se je tako treba lotevati s pomočjo različnih znanstvenih disciplin in interdisciplinarno, hkrati pa ga povezati s sodobnimi mednarodnimi migracijskimi tokovi in procesi. Ker so sodobne mednarodne migracijske razmere v raziskovalnih prizadevanjih pri nas malo prisotne, naj ta prispevek z vidika sociološke analize deloma izpopolni omenjeno praznino.

MIGRACIJSKI PRITISKI Z VZHODA PROTI ZAHODU EVROPE

V sedanjem času smo priča izredno hitrim družbenim spremembam, povezanim z razpadom socialističnih sistemov in prehajanjem socialističnih v postsocialistične družbe, ob hkratnem razpadanju zveznih držav in nastajanju novih nacionalnih držav. Te družbene spremembe potekajo z vojnami, nasilnimi etničnimi konflikti kakor tudi s poglobljanjem strukturalne krize v vzhodnih in srednjeevropskih družbah, kar odpira nove emigracijske tokove iz teh okolij. Proti Zahodu odhajajo ekonomski emigranti, ki iščejo delo, zaslužek in se umikajo pred grozečimi množičnimi pojavi revščine. Ker ekonomski emigranti z Vzhoda ne morejo na Zahod (specifične so razmere med nekdanjo Nemško demokratično republiko in Zvezno republiko Nemčijo), iščejo te kategorije emigrantov možnosti vstopa v imigrantske družbe kot kvaziazilanti (fiktivni prisilci političnega azila, ki so dejansko ekonomski emigranti) ali v skrajnem primeru kot ilegalni emigranti. Na Zahod pritekajo kategorije vzhodnih imigrantov, ki se ukvarjajo z različnimi sumljivimi (prekupčevanje, prostitucija), pa tudi kriminalnimi dejavnostmi.

Zaradi nasilja v okoljih vzhodnih držav pa pritiskajo proti Zahodu prisilni politični emigranti, begunci ipd. Z Vzhoda pritekajo še druge kategorije emigrantov, npr.: beg možganov, združevanje etničnih manjšin živečih v diaspori z njihovimi izvornimi družbami (Nemci), obmejni in začasni migranti ipd. Čez Vzhod proti Zahodni Evropi

pritekajo tudi tranzitni migracijski tokovi. Remigracije na Vzhod so majhne. Vračajo se posamezniki, nasprotniki propadlega režima, ki so emigrirali zaradi političnih preganjanj in kategorije, ki začenjajo z zasebnimi storitvenimi dejavnostmi v njihovih izvornih družbah.

REAKCIJE ZAHODNIH MIGRANTSKIH DRŽAV PROTI IMIGRACIJSKIM PRITISKOM Z VZHODA

Nastajajo nove in nepričakovane migracijske razmere. V obdobju obstoja nekdanjih socialističnih držav so bile te (razen nekdanje Jugoslavije) zaprte za migracije na Zahod. Zahodne države so sprejemale predvsem oporečnike socialističnih režimov. Sedaj so se post-socialistične vzhodne družbe odprle za emigracije, zahodne države pa so se iz strahu pred grozečim množičnim navalom imigrantov z Vzhoda zaprle pred njimi. Zahodnoevropske države se tako soočajo hkrati z migracijskimi pritiski iz nerazvitih držav Tretjega sveta (z Juga) in hkrati z novimi migracijskimi pritiski z Vzhoda. Iz obeh smeri kljub zaprtosti imigrantskih držav pronicajo vanje kategorije ilegalnih imigrantov in kvaziazilantov, družinskih članov trajnejših kategorij imigrantov, strokovnjakov ipd. Družbene spremembe v vzhodnih emigrantskih družbah, povezane s številnimi konflikti, prenašajo te konflikte med imigrante, politika imigrantskih držav postaja zaradi tega do trajnejših imigrantov manj liberalna, kar vnaša med imigrante nemir in negotovost. So namigi v imigrantskih državah, da bi bile pripravljene nadomestiti imigrante z Juga, z različno kulturo od imigrantske, z imigranti z Vzhoda, katerih kultura je bližja kulturi imigrantskih držav. To pa ne vzbuja med trajnejšimi imigranti le negotovosti, marveč tudi medsebojno konkurenco in konflikte. Z množično ponudbo delovne sile z Vzhoda se imigrantskim državam odpirajo nove možnosti za selekcijo imigrantske populacije in hkrati za uveljavljanje integracijske politike selekcioniranih imigrantov s sodobnejšimi mirnimi in tihimi asimilacijskimi procesi.

Prihodi imigrantov z Vzhoda, čeprav so bili pripadniki istega naroda kot v Zahodni Nemčiji, so v imigrantskih državah vzbudili nerazpoloženje do njih, vidno v pojavih skrajnega etnonacionalizma, šovinizma, ksenofobije, diskriminacije in celo protiimigrantskih pogromov. Skrajne nacionalistične stranke so glasne in njihov vpliv ni nepomemben. Pod takšnim pritiskom domače javnosti se oblikuje migracijska politika zahodnih imigrantskih držav in še posebej tistih

držav, ki so geografsko najbližje Vzhodu in tudi predstavljajo tranzitno področje migracijskih tokov z Vzhoda proti Zahodu, kot sta npr. Avstrija in Italija.

Zahodna Evropa sprejema predvsem administrativne, omejevalne ukrepe, ki jih skuša uskladiti med imigrantskimi državami, za zaježitev migracijskih valov z Vzhoda. Pri tem je politika držav članic Evropske skupnosti divergentna. Za imigrante, pripadnike držav ES, velja svoboda gibanja znotraj ES, za imigrante iz nečlanic ES pa obstajajo nacionalne meje in omejitve gibanja znotraj ES. Sprejeti omejevalni ukrepi zadevajo administrativne mejne ovire, poostren nadzor na zunanjih mejah ES, usklajene kriterije za zapletene postopke podeljevanja azila, zaježitev imigrantov v tranzitu, sankcije, naperjene proti ilegalnim imigrantom in njihovim zaposlovalcem. Ti ukrepi so sicer kratkoročno učinkoviti, dolgoročno pa ne rešujejo problemov emigrantskih področij in migracijski pritiski se ne bodo zmanjšali. Dolgoročnejše in učinkovitejše reševanje migracijskih problemov kaže nasloniti na mednarodne dejavnosti, povezane z ekonomskim razvojem, z razvojem sodobnejših političnih in socialnih sistemov, ki predstavljajo alternative mednarodnim migracijam na Vzhodu. Pri tem ne gre prezreti, da obstajajo mednarodna sredstva za preprečevanje in omejevanje nasilnih spopadov znotraj nastajajočih nacionalnih držav na Vzhodu in med njimi.

Politika zahodnih evropskih držav se oblikuje v naslednjih smereh: svoboda migracijskega gibanja znotraj ES za imigrante iz držav članic ES, ki temelji na evropski integraciji, in usklajevanje skupnih omejitvenih ukrepov za zadrževanje imigracij z Vzhoda. Hkrati pa ostajajo odločitve o vstopu, bivanju, delu, izgonu, pridobitvi pravic in državljanstva za imigrante iz držav nečlanic ES v pristojnosti nacionalnih držav ES, kar govori o obstoju različnih imigracijskih politik med evropskimi državami. O združevanju družin imigrantov odločajo lokalni organi imigrantskih držav. Omenjene različne politike imigrantskih držav in obstoj različno obravnavanih kategorij imigrantov upravičeno odpirajo probleme integracije zahodnih imigrantskih držav z vidika sodobnih migracijskih procesov.

Pri zadrževanju migracijskega vala z Vzhoda namenja Zahod srednjeevropskim postsocialističnim družbam vlogo odbijanja teh valov. Te države dobijo pomoč v obliki ekonomske pomoči, treninga delovne sile ipd., vključevanja v mednarodne organe, da pomagajo zadrževati imigrantski pritisk z Vzhoda. Krepijo svoje obmejne organe, usposablajo kadre za ukvarjanje z begunskimi problemi,

prirejajo svoje predpise o beguncih in ukrepe za omejitve imigrantskih vstopov po zahodnih vzorcih. Zahodna Evropa srednjeevropskim državam ne zapira možnosti za omejene, nadzorovane migracije na Zahod na ta način, da jim sporoča informacije o občasnih sezonskih in trajnejših zaposlitvenih možnostih, da sklepa z njimi bilateralne sporazume ipd.

Zahod se je znašel pred zapleteno dilemo: kako zaustaviti imigracijski tok z Vzhoda tudi s pomočjo srednjeevropskih držav, ne da bi se pri tem zavrl demokratični razvoj v teh emigrantskih družbah.¹

SLOVENIJA IN SODOBNE MIGRACIJE V EVROPI

Po prikazu sodobnih migracijskih tokov in procesov, povezanih z njimi, se zastavlja vprašanje o vlogi in možnostih Slovenije v teh dogajanjih. Zdi se, da geografski in politični položaj Slovenije določa njeno vlogo v migracijskih dogajanjih, ki je podobna vlogi srednjeevropskih postsocialističnih držav glede zadrževanja migracijskih pritiskov z Vzhoda proti Zahodu. Ta zaježitvena vloga, ki govori za močne imigracijske pritiske v Slovenijo, utegne biti še izpostavljena, saj poteka razpadanje nekdanje Jugoslavije z najhujšim nasiljem, vojno, grozodejstvi in nasilnim ustvarjanjem etnično čistih področij. Etnični konflikti in socialno-ekonomska kriza na tem področju bodo dolgotrajni, kar se bo odsevalo na pritok beguncev, preganjavcev in drugih kategorij prisilnih političnih in ekonomskih imigrantov, ki bodo bežali pred katastrofalnimi razmerami in emigrirali zaradi delovanja dejavnikov odbijanja in njihovih izvornih okolij, v katerih ne bodo videli možnosti za življenje v blaginji in prosperiteti. Ker biva v Sloveniji veliko število imigrantov iz drugih okolij nekdanje Jugoslavije, moremo v prihodnje pričakovati nadaljevanje procesov verižnih imigracij.

Ob močnih imigracijskih pritiskih v Slovenijo pa v prihodnje ni mogoče pričakovati izrazitejših emigracijskih tokov. Manj kvalificirane delovne sile Zahod v glavnem ne sprejema. Nekaj je možnosti za zaposlovanje v storitvenih dejavnostih pa detaširanih delavcev, sezoncev, kažejo se možnosti za manjše nadomeščanje in izpopolnjevanje dosedanjih količin imigrantov na Zahodu Evrope in tudi v prekomorskih deželah.

Kvote, ki jih bodo namenile imigrantske države emigrantskim državam za nove imigracije manj kvalificirane delovne sile, ne bodo velike. Še se bo nadaljevalo združevanje imigrantskih družin. Vendar

se za emigracije delovne sile iz Slovenije kažejo manjše možnosti, glede na to, da bodo znale imigrantske države po dramatičnih procesih razpadanja Jugoslavije in osamosvajanja Slovenije identificirati imigrante iz Slovenije, ki uživajo v Zahodni Evropi dokaj visok prestiž. Pri zamenjavah imigrantov z različno kulturo z imigranti, ki se zaradi kulturnih sorodnosti lažje prilagajajo na razmere imigrantske družbe, se odpirajo možnosti za množične emigracije iz Slovenije. Zaradi razvojnih razlik med Slovenijo in razvitim Zahodom, ki bodo še dalj časa očitne, obstaja nevarnost za nadaljevanje in povečevanje bega možganov iz Slovenije. Z razpadom Jugoslavije z nasilnimi konflikti se omejijo emigracijske možnosti iz Slovenije v prostor nekdanje Jugoslavije.

V bližnji prihodnosti ni mogoče pričakovati večjih remigracijskih tokov v Slovenijo.²

MIGRACIJSKA POLITIKA SLOVENIJE

Slovenija je pred zahtevno nalogo izoblikovanja svoje migracijske politike, v kateri se bo morala ob vključevanju v Evropo izveči iz položaja vmesne blažilne cone med Vzhodom in Zahodom ter se tesno povezati s svojimi trajnejšimi emigranti po svetu, hkrati pa biti zagovornica uveljavljanja sodobnih etničnopluralističnih odnosov med avtohtonim in imigrantskim prebivalstvom.

Pri omenjanju nekaterih izhodišč slovenske migracijske politike velja omeniti nujnost prizadevanj za usklajevanje te politike z imigrantskimi državami in sodelovanje z drugimi emigrantskimi državami. Treba bo razviti stike z različnimi mednarodnimi organizacijami, ki se ukvarjajo z migracijsko problematiko, in opraviti izbor iz sodobnih mednarodnih konvencij o migracijskih vprašanjih in vključiti njihova določila v slovensko zakonodajo. Slovenija kot imigrantska in emigrantska država bi mogla graditi svojo dolgoročno migracijsko politiko na povezovanju migracijskih vprašanj z razvojnimi in na iskanju alternativ mednarodnim migracijam.³

Slovenija postaja samostojna nacionalna država. Glede na stopnjo njene razvitosti, utrjenosti kulture naroda, bližino zahodnoevropskega družbenega prostora, zametkov civilne družbe, dosežene stopnje profesionalizacije bi lahko relativno hitro (v primerjavi z drugimi postsocialističnimi emigrantskimi družbami) prešla fazo klasičnega tipa nacionalne države in dosegla fazo modernejšje nacionalne države. K temu razvoju jo silita njena majhnost in nujnost

vklučevanja v nadnacionalne integracijske procese. Uveljavljanje modernih značilnosti slovenske nacionalne države pa je odvisno tudi od zagotavljanja avtonomije imigrantskih manjšin in procesov tolerantnega etničnega pluralizma v Sloveniji ter od preseganja vloge Slovenije kot blažilke migracijskih tokov od Vzhoda proti Zahodu. Pri tem bodo odločilna dogajanja na Balkanu, na katera lahko Slovenija vpliva le v omejenem obsegu.⁴

V zgodnji fazi razvoja nacionalne države, v kateri je sedaj Slovenija, se kažejo pojavi nacionalizma, kar je značilno za večino post-socialističnih družb. Nastajajoča nacionalna država zagotavlja politično avtonomijo in preseganje inkongurence med političnim in kulturnim značajem naroda. Hkrati pa je težišče dogajanja osredotočeno na nacionalno državo, kar vpliva na migracijsko problematiko. V zgodnjem obdobju, ko nastaja nacionalna država, se odpirajo ugodni pogoji za sodelovanje s slovenskimi emigrantskimi skupnostmi po svetu, hkrati pa razmere za imigrante z drugih področij nekdanje Jugoslavije v Sloveniji niso ugodne.

Slovenski nacionalni državi se pri navezovanju stikov s slovenskimi emigrantskimi skupnostmi po svetu, ob spoštovanju njihove avtonomije odpirajo široke možnosti. Gre za odnose z vsemi kategorijami emigrantov (klasični in sodobni ekonomski emigranti, povojni politični) ter z različnimi generacijami emigrantov v vseh imigrantskih državah. Z osamosvojitvijo Slovenije in njenim spreminjanjem v postsocialistično družbo bi mogle pasti politične in ideološke ovire, ki so preprečevale stike političnih emigrantov z matično Slovenijo.⁵ Po osamosvojitvi Slovenije nastajajo v Sloveniji novi politični strankarski spori in Slovenci so sprti ter razdvojeni, kar velja tudi za slovenske emigrantske skupnosti po svetu in možnosti za sodelovanje med Slovenci v matični družbi in slovenskimi emigranti zaradi spremenjenih razmer niso dovolj izrabljene.

Do odkrivanja specifičnosti imigrantskih in zamejskih skupnosti, družbenih procesov, ki potekajo v teh okoljih, medsebojnih vezi in načinov sodelovanja z matično slovensko družbo bi bilo mogoče priti s poglobljenim dolgoročnejšim raziskovanjem.

Z nastankom nacionalne države po razpadu Jugoslavije in agresiji na Slovenijo se povečuje nerazpoloženje med avtohtonim prebivalstvom do imigrantov z drugih področij nekdanje Jugoslavije, naraščajo pojavi etnične distance iz političnih razlogov do imigrantov, pripadnikov srbskega in črnogorskega naroda, ki sta nasprotovala osamosvojitvi Slovenije in ki sta udeležena tudi v agresorskih napadih na Hrvaškem in v BiH.⁶

Nasilni razpad Jugoslavije, pojavi nacionalizma v zgodnjih obdobjih razvoja slovenske nacionalne države, povezani z ekonomsko-socialno krizo, so dejavniki, ki odpirajo etnično distanco in diskriminacijo do imigrantov z drugih področij nekdanje Jugoslavije. Ti imigranti doživljajo nenaden prehod od internih do mednarodnih imigrantov. V nekdanji Jugoslaviji so imeli kot notranji imigranti v formalnem smislu kot jugoslovanski državljani izenačene pravice z avtohtonim prebivalstvom, hkrati pa tudi priznane pravice za ohranitev njihove izvirne kulture. Z osamosvojitvijo Slovenije je bila večini omogočena pridobitev slovenskega državljanstva, tisti, ki tega niso hoteli storiti ali so jim bile zavržene prošnje, pa so postali tujci, s čimer so se jim omejile njihove pravice. Tujci pa morejo pridobiti slovensko državljanstvo in zaposlitve pod zapletenimi pogoji, saj ti predpisi ščitijo avtohtono prebivalstvo. Zaradi nastajanja novih nacionalnih držav na področju nekdanje Jugoslavije in divjanja vojn so imigrantom v Sloveniji onemogočeni stiki z njihovim izvirnim okoljem, svoboda njihovega gibanja je tako omejena, prizadevajo jih brezposelnost, omejena socialna varnost in pojavi diskriminacij. Pojavljajo se tudi problemi v zvezi z uresničevanjem njihovih posebnih kulturnih pravic. Ker slovenska ustava vsem zagotavlja svobodno izražanje narodne pripadnosti, gojenje izvirne kulture in uporabe jezika ter prepoveduje etnične diskriminacije in vzpodbujanje etnične, verske nestrpnosti in sovraštva, se Sloveniji nalaga obveznost, da premosti prehod od internih k mednarodnim imigrantskim razmeram z omejevanjem diskriminacijskih pojavov in z zagotovitvijo posebnih kulturnih pravic imigrantov ob spoštovanju načel tolerantnega etničnega, kulturnega pluralizma. To pa hkrati pomeni, da bi Slovenija mogla priznati imigrantom poseben manjšinski status in s tem omogočiti razvoj in delovanje imigrantskih etničnih skupnosti ter zgledno urediti probleme imigrantskih manjšin, kot to že v precejšnji meri velja za avtohtone etnične manjšine v Sloveniji. Težavni in dolgotrajni pa bodo naporji za ureditev razmerij z novimi nacionalnimi državami nekdanje Jugoslavije, ki zadevajo imigrante iz teh držav.⁷

Imigrantske etnične skupnosti se razlikujejo od avtohtonih. Imigranti pogosto bivajo bolj razpršeno, pritek novih imigrantov iste etničnosti je neenakomeren in se lahko povsem zaustavi. Maloštevilske skupnosti, ki nimajo intenzivnejših stikov s svojimi izvornimi družbami, se srečujejo s težavami v zvezi z možnostmi zadovoljevanja posebnih interesov imigrantov in lahko postopno odmirajo.

Slabotnejše imigrantske etnične skupnosti so omejene v prizadevanjih za ohranjanje in razvijanje izvorne kulture imigrantov, njihove institucije ne morejo tekmovati s privilegiranimi dominantnimi institucijami večinske, avtohtone etničnosti. V imigrantski družbi se neredko znajdejo številne kulturno različne in tudi maloštevilčne imigrantske etnične skupnosti, kar deprivilegira imigrantske kulture in jih omejuje v njihovem uveljavljanju. Ker se med imigranti pojavljajo procesi etnične stratifikacije, ti odsevajo tudi na različne možnosti posameznih imigrantskih kultur. Na splošno pa velja, da so imigrantske etnične skupnosti bolj podvržene asimilacijskim procesom in težavam v zvezi z opravljanjem svojih funkcij kot skupnosti avtohtonih etničnih manjšin. Zaradi vsega navedenega je potreno urejati zadeve imigrantskih etničnih skupnosti na poseben način, kar velja tudi za zagotavljanje posebnih pravic imigrantov.⁸

BEGUNCI V SLOVENIJI

Vojna na Hrvaškem in še posebej v Bosni in Hercegovini je povzročila, da se Slovenija srečuje z novo problematiko, tj. množičnim dotokom beguncev. Ti se zatekajo v Slovenijo zaradi katastrofalnih nevarnosti na področjih, kjer potekajo spopadi. Tam izgubljajo svoje premoženje, uničena so jim bivališča, bežijo pred poboji, masakri, nevarnostmi koncentracijskih taborišč in pred prisilnimi izgoni zaradi ustvarjanja etnično čistih območij. Njihov strah pred preganjanji dopolnjujejo pojavi revščine in nasilja. Begunci prihajajo v Slovenijo množično - kolektivno - pa tudi posamično, ko se zatekajo k svojim sorodnikom in znancem, ki bivajo kot trajni imigranti v Sloveniji. Begunci v Sloveniji so Muslimani in Hrvati, ki so žrtve nasilnih razmer in tarče groženj ter nasilja.

Slovenija sprejema begunce zaradi spoštovanja načel humanizma, pa tudi iz političnih razlogov, saj bežijo iz geografsko neoddaljenih področij in iz njihovih nacionalnih držav, ki so kot Slovenija nastale po razpadu nekdanje skupne zvezne. Slovenija nenehno opozarja mednarodno skupnost na izvore begunstva in zahteva mednarodne ukrepe, ki bi zavrli nadaljnje nasilje. Hkrati tudi opozarja na mednarodne razsežnosti reševanja begunskega problema na področju nekdanje Jugoslavije, ki predstavlja najbolj množični begunski pojav v Evropi po II. svetovni vojni. Slovenija se zavzema za mednarodno pomoč, saj sama ne zmore več prenašati bremen begunstva, in hkrati za zagotovitev pogojev, da bi se begunci mogli varno vračati v svoje izvorne družbe.

V začetnih obdobjih množičnega priliva beguncev se Slovenija ukvarja s težavnimi nalogami za zagotovitev nujnih življenjskih razmer zanje v zbirnih centrih in drugje. Če se bodo begunci dalj časa zadrževali v Sloveniji, se bodo pojavili novi zahtevni problemi njihove akomodacije na posebne razmere, aktiviranja, zaposlovanja, šolanja, reševanja konfliktov, dodeljevanja trajnejših zatočišč, organiziranja preseljevanja v druge družbe ipd.⁹

NAČELA ZA OBLIKOVANJE SODOBNE MIGRACIJSKE POLITIKE

1. Pospesevanje procesov, ki zagotavljajo etnično enakopravnost imigrantov in preprečujejo procese etnične stratifikacije, diskriminacije in drugih disjunktivnih procesov, kakor tudi procese vsiljene asimilacije. Med procese, ki zagotavljajo etnično enakopravnost, uvrščamo procese tolerantnega etničnega pluralizma - adaptacije, adaptacijske akulturacije in interkulturalizma.

2. Zagotavljanje pogojev za uveljavljanje avtonomnejših imigrantskih etničnih skupnosti, ki povezujejo imigrante z imigrantsko družbo in njihovimi izvornimi emigrantskimi družbami ter omogočajo zadovoljevanje posebnih potreb in interesov imigrantov, še posebej obstoja in razvoja njihove kulture. Uveljavljanje imigrantskih etničnih skupnosti ne glede na njihovo številčnost pomeni priznavanje posebnih pravic imigrantom, ki temelji na priznanem posebnem statusu imigrantske etnične manjšine.

3. Pravice imigrantov kaže graditi tako, da se preseže inkongruenca med njihovo socialno-ekonomsko vključevanje in politično izključenostjo. Vsem kategorijam imigrantov je treba zagotoviti kulturne pravice, da lahko uveljavljajo in razvijajo svojo kulturo in jezik, ki niso povsem identične s kulturnimi pravicami avtohtonih etničnih manjšin, živečih na etnično mešanih ozemljih, kjer jim je zagotovljena dvojezičnost. Trajnim imigrantom je potrebno zagotoviti politične, začasnim imigrantom pa razširiti socialno-ekonomske pravice. Ob prizadevanjih za omejevanje kategorije ilegalnih imigrantov se bo treba posvečati tudi postopkom, ki vodijo do legalizacije njihovega statusa. Tudi ilegalni imigranti morejo pridobiti nekatere pravice, ki jih varujejo pred grobimi oblikami izkoriščanja in nezaščitenosti.

4. Svoboda gibanja se uvršča med temeljna načela za urejanje sodobnih migracijskih gibanj. Družbe naj bi bile čimbolj odprte za izhode in vstopne ljudi, skladno z njihovimi individualnimi odločitvami. Večje svobode migracijskih gibanj ni mogoče doseči brez dolgoročnega mednarodnega razkrivanja vzrokov ekonomskih in političnih

množičnih migracij. Gre za postopno reševanje problemov razvoja nerazvitih, za iskanje alternativ ekonomskim migracijam in za umirjanje kriznih političnih področij ter za preprečevanje političnega nasilja. Svoboda gibanja zahteva odpravljanje najrazličnejših omejitev gibanja po svetu za pripadnike držav na eni strani ter omejevanje privilegijev prostorskega gibanja za pripadnike drugih držav na drugi strani. Svobodo gibanja kršijo različne oblike prisilnih (političnih) migracij, kjer individualne odločitve glede dejavnikov privlačevanja v imigrantske družbe ne prihajajo do izraza. Svoboda gibanja pomeni upoštevanje individualne presoje o dejavnikih odbijanja in privlačevanja v emigrantskem in imigrantskem okolju kot temeljev odločanja za migracije.

5. Emigrantskim družbam in okoljem je potrebno omogočiti, da zgradijo svojo migracijsko politiko in zagotovijo pogoje za njeno uresničevanje. To pa zahteva usklajevanje migracijskih politik med emigrantskimi in imigrantskimi družbami (okolji) ob upoštevanju interesov emigrantov oz. imigrantov. Ob tem ne kaže prezreti usklajevalnih naporov, med emigrantskimi družbami (okolij).¹⁰

SPREMEMBE MIGRACIJSKIH PROCESOV V EVROPI

Spremenjene razmere v Evropi, nastale z razpadom socialističnih sistemov in nastajanjem postsocialističnih družb preko dolgotrajnih in zapletenih socialno-ekonomskih in političnih kriz ter nasilnih konfliktov, vplivajo na predrugačenje migracijskih procesov v tem okolju. Sodobne mednarodne migracije zgubljajo svoj prostovoljni značaj in vse bolj postajajo prisilne zaradi katastrof, ki jih prinašajo vojne, etnični konflikti in revščina. Konfliktne razmere omejujejo svobodo gibanja (npr. znotraj prostora nekdanje Jugoslavije). Svoboda gibanja pa je omejena tudi z zaprtimi ali priprtimi zahodnimi mejami pred grozečimi množičnimi migracijskimi pritiski z Vzhoda.

Zaradi naraščajočih prisilnih in vsiljenih migracij se zmanjšuje njihova organiziranost, vse več je ilegalnih imigrantov, kvaziazilantov in beguncev.

Po selekciji imigrantov s strani zahodnih imigrantskih držav in glede na dolgotrajnost krize na Vzhodu je mogoče pričakovati malo kratkotrajnih imigracij. Imigranti, ki bodo uspeli pridobiti imigrantski status, se ne bodo vračali v svoje izvirne družbe. Vsiljene migracije utegnejo prizadeti nekatere kategorije kvaziazilantov in ilegalnih imigrantov.

Spremenjene razmere v Evropi pa ne omejujejo le svobode gibanja, marveč hkrati vplivajo tudi na omejevanje tolerantnejših etničnopluralističnih integracijskih procesov trajnejših imigrantov. V imigrantskih družbah narašča ksenofobija do imigrantov zaradi nepričakovanih migracijskih pritiskov na Vzhodu in zaradi bojzni pred prenosom etničnih konfliktov po imigrantih iz njihovih izvornih - emigrantskih - družb v imigrantske družbe.

Z razpadom socialističnih družb na Vzhodu in spreminjanjem v postsocialistične ter nastajanjem novih nacionalnih držav se je odprlo veliko novo emigracijsko področje, hkrati pa so konflikti med temi novimi nacionalnimi državami zaprli možnosti za medsebojna prostovoljna migracijska gibanja, ki so obstajala prej. Med vzhodnimi družbami potekajo le še prisilne migracije (begunci, preseljevanja).¹¹

USMERITVE MIGRACIJSKIH RAZISKAV

Sodobne mednarodne migracije so povezane s procesi globalizacije in nadnacionalnih integracij. Hkrati pa nacionalne države s svojimi migracijskimi politikami še močno vplivajo na mednarodna migracijska dogajanja.

Migracijske sisteme sestavljajo migracijska gibanja in struktura emigrantskih in imigrantskih družb, ki vpliva na dejavnike odbijanja in privlačevanja ter na migracijske odločitve. Gre za socialno-ekonomsko in politično strukturo ter kulturo in vrednote obeh družb. Na migracijska gibanja delujejo migracijska politika emigrantske in imigrantske družbe ter konjunktivni in disjunktivni mehanizmi okoli ene in druge družbe.

Sodobne migracijske raziskave se usmerjajo k raziskavam globalne strukture svetovnega sistema in procesov sprememb na tej ravni. V tem kontekstu se snujejo nacionalne in primerjalne raziskave.

To ugotovitev je treba upoštevati v zvezi z nadaljnjim načrtovanjem migracijskih raziskav v našem družbenem okolju. Slovenske emigracije in imigracije v Slovenijo so tesno povezane s sodobnimi družbenimi spremembami v Evropi, ki vplivajo na spreminjanje migracijskih procesov in sistemov. Posamezni segmenti migracijskih raziskav ne morejo mimo omenjenih globalnih mednarodnih okvirov. Ob zavzemanju za posvečanje večje pozornosti sodobnim migracijskim dogajanjem, vključenim v globalne okvire, se je še treba vprašati, katera teoretična izhodišča bi utegnila služiti migracijskim

raziskavam v Sloveniji in v katerih smereh bi bila ta raziskovanja ustvarjalna in zanimiva z vidika mednarodnih dosežkov.

Objektivne razmere slovenske družbe narekujejo njene raziskovalne usmeritve. Slovenija je majhna družba, ki se mora izrazito odpreti in intenzivno vključiti v mednarodne integracije. Njena majhnost in stopnja nerazvitosti po evropskih kriterijih jo silita, da hitro preživi tradicionalne oblike ravnokar nastale nacionalne države in pospeši procese njene modernizacije. To hkrati pomeni opuščanje preživelega problematičnega nacionalizma in izogibanje skrajnejšim, sovražnejšim oblikam nacionalizma. Dosedanji razvoj Slovenije v obdobju socializma in po njem bi lahko deloval pospeševalno v smeri učinkovitejšega obvladovanja zavor pri spreminjanju v postsocialistično družbo. Slovenija je hkrati izrazita emigrantska in imigrantska družba s številnimi migracijskimi izkušnjami. Zaradi geografskega položaja je na križišču: na robu Balkana in Zahodne Evrope, na stičišču različnih kultur.

Omenjene značilnosti Slovenije narekujejo uporabo načel oblikovanja sodobne migracijske politike, ki smo jih navedli v posebnem razdelku. Teoretična osmislitev teh načel, njihova aplikacija, skladno z globalnimi mednarodnimi dogajanjmi, zapleti z uresničevanjem ipd., pa sodijo med prihodnje raziskovalne usmeritve, ki zadevajo migracijske procese v spremenjeni Evropi in Sloveniji.

V Sloveniji bi lahko s poglobljenimi raziskovalnimi dejavnostmi prispevali k izoblikovanju povezav med slovenskimi zamejskimi skupnostmi in matično Slovenijo.

Prav tako bi mogel biti odmeven slovenski znanstvenoraziskovalni dosežek o družbenih procesih, ki zadevajo migrante. V mislih imamo kritično oceno različnih sodobnih oblik asimilacij (mirne, tihe, behavioralne, promocijske ipd.), ki učinkovito (z vidika dominantnih imigrantskih družb) nadomeščajo nekdanje prisilne oblike asimilacije. Prav tako se kažejo možnosti za temeljite raziskovalne presoje o različnih sodobnih disjunktivnih procesih, ki prizadevajo imigrante: od pojavov socialnih dezorganizacij, anomij, zapletenejših etnonacionalizmov do prikritih diskriminacij, različnih etničnih konfliktov in nasprotovanj do odkrite ksenofobije ipd. Družboslovje pozna nekatere načine in tehnike za preseganje teh procesov, npr. za omejevanje nasilnih konfliktov in za spreminjanje zaostrenih disjunktivnih procesov v blažje oblike.

Še posebej pa se zdi, da bi morali raziskovalne napore osredotočiti na proučevanja procesov etničnega pluralizma in interkulturalizma, mimo katerih slovenski emigranti in imigranti v Sloveniji ne

morejo. V družbenem dogajanju se v glavnem pojavljajo nerazvite oblike etničnega pluralizma - adaptacije, ki zahtevajo temeljito raziskovalno proučitev. Med dominantno kulturo in manjšinskimi kulturami potekajo enostranski, tudi vsiljeni procesi. Pojavi etnične stratifikacije so še močno zasidrani. Pota k razvitejšim stopnjam etničnega pluralizma - adaptacije - vodijo preko tolerance, večsmernih prostovoljnih komunikacij in zagotovljene enakopravnosti med avtohtono večino in imigrantskimi manjšinami. Etnični pluralizem v imigrantskih razmerah je mogoče dosegati z adaptacijsko akulturacijo, ki pomeni, da so imigranti seznanjeni s kulturo imigrantske družbe, sprejemajo nekatere njene elemente in se ji prilagajajo, hkrati pa ohranjajo in razvijajo svojo izvirno kulturo.

Hkrati z etničnim pluralizmom, ki lahko predstavlja le pasivne stike med kulturami, paralelizem, obstoj istovrstnih institucij, pa povzročajo sodobne razmere uveljavljanje procesov interkulturalizma s sodobno komunikacijsko tehnologijo, s katero se hitro širijo kulturni dosežki predvsem iz metropolskih centrov, hkrati pa se intenzivneje povezujejo nacionalne kulture, manjšinske kulture pa iščejo svojo avtonomijo. Gre za vzporednost procesov globalizacije, integracije in individualizacije, osamosvajanja. Teritorialno povezovanje postaja manj pomembno, uveljavljajo se procesi mobilnosti, migracij, fluktuacij. Sodobne komunikacije omogočajo povezovanje na temelju etničnih identitet (referenčnih skupin), kljub prostorski razpršenosti. Etničnosti segajo druga v drugo v genetičnem, funkcionalnem in v teritorialnem smislu, ko nastajajo etnično mešana področja. Tako nastaja interkulturalizem kot dinamičen, aktiven proces interakcij dvojnega kulturnega nihanja, večsmernih komunikacij, z odprtostjo glede oddajanja in sprejemanja, kar vodi do dialoga in nove sinteze. Procese interkulturalizma označujemo kot simultano neodvisnost, dvojnost v enotnosti, komplementarnost razlik. Interkulturalizem seveda temelji na etničnem pluralizmu (ohranjanju in razvijanju izvirne kulture in sprejemanju elementov drugih kultur ter prilagajanju nanje), ki ga razvija naprej skladno z razvojnimi tendencami postindustrijske informatične družbe.¹²

OPOMBE

- 1 Prispjevki s konference: Migration Trends in the 90's Research Comitte on Migration, ISA Lisbon, apr. 5-8, 1992:

- C. Withol de Wenden: Immigration Policies in European Countries Facing with the Double Pressure Coming from the East and South;

F. Copeland: East-West-Migration in the Post Cold War Period Its Impact on States Strategies and International Institutions;

- Report from the Ministers Responsible for Immigration to the European Council Meeting in Maastricht on Immigration and Asylum Policy;

- J. Blasche: Refugees from Eastern Europe, Migration Types and Migration System.

M. B. Rocha-trindade: Migration and The European Community after 1992, The Conference on Current Trends in Migration, RC Sociology on Migration, Utrecht, March 30, April 1, 1989.

G. Sciortino: Immigration from outside the EEC and Migratory Policies, XII. World Congress of Sociology, RC Sociology on Migration, Madrid, July 1990.

International Organisation for Migration, Annual Report 1990.

Migracije v Evropi, Time, New York, Cit. Sobotna priloga Dela, Ljubljana 21. XII. 1991.

R. Penninx: Prospects of Migration within the European Community after 1992, XII. World Congress of Sociology, RC Sociology on Migration, Madrid, July 1990.

- 2 P. Klinar: Postsocialist Societies, Ethnic Conflicts and Migration in Europe, Inter Congress 92, Research Committee Sociology on Migration, Migration Trends in the 90', April 6-8, 92, Lisboa.

M. Mesić: Hrvatsko izbjeglištvo u svetskom okviru, Migracijske teme 7, 2/91.

- J. Mucha: Cultural Minorities and the Majority Rule in Poland European Scientific Conference, ISCOMET, ECERS, Maribor, februar 3-5, 1992.
- 3 P. Klinar: Migracijska politika emigrantskih držav, Naši razgledi, 1/90, 12. 1. 1990.
- 4 A. Langer: Nationalism and Federalism in Europe Today, European Scientific Conf., ISCOMET, ECERS, Maribor, februar 3-5, 1992.
- T. Mayer: Razlikovati narod, etnos in demos, v: R. Rizman ur.: Zbornik: Študije o etnonacionalizmu, Krt, Ljubljana, 1991, str. 109-144 .
- 5 Raziskovalni projekt: Slovenske skupnosti po svetu in Slovenija, Inštitut za družbene vede FDV, Ljubljana 1991
- 6 Slovensko javno mnenje 91/2, Inštitut za družbene vede FDV, Ljubljana 1991.
- Raziskava Slovensko javno mnenje 1990/2, Center za raziskovanje javnega mnenja RI FSPN, Ljubljana 1990.
- P. Klinar: O mednacionalnih odnosih v Sloveniji, Avtohtoni in imigranti, Teorija in praksa 3-4/91, str. 370-383.
- 7 P. Klinar: Ekonomski, socialni in politični položaj imigrantov, Kolokvij o problemih človekovih pravic v Republiki Sloveniji, Svet za varstvo človekovih pravic in temeljnih svoboščin v sodelovanju s Sekretariatom Sveta Evrope, Ljubljana, 10. 6. 1992.
- Ustava Republike Slovenije, čl. 61, 62, 63, 14, Uradni list RS, str. 31/91 (letnik 1).
- 8 J. Rex idr. ed.: Immigrant Associations in Europe, Gower, Aldershot 1987.
- P. Klinar: Imigrantske etnične skupnosti v sodobnih razmerah, Nova revija X, 107/1990, str. 429-444.

- 9 Prispjevki s konference: Migration Trends in the 90', Research Committee on Migration, ISA, Lisboa, april 5-8, 1992: - A. Richmond: Sociological Perspective on Refugee Movement; - R. Rogers: The Global Refugee Situation; - D. Wong: Flight vs. Forced Migration.
- P. Janjić: Izbjeglice, azilijanti i problemi ostvarjenja ljudskih prava, Revija za sociologiju, 20, 3-4/1989.
- 10 W. Wilson: Shifts in the Analysis of Race and Ethnic Relations, v: J. Short ed.: The State of Sociology, Sage London, 1981, str. 108-113.
- J. Rex: Race and Ethnicity, Open Univ. Press Milton Keynes, Stratford 1986, str. 119-136.
- P. Klinar: Nacionalno vprašanje v dobi (post)moderne, Družboslovne razprave, 8/1989, str. 149-154.
- A. Portes: Contemporary Immigration, International Migration Review, 87/1989, str. 606-637.
- J. Rex idr., ed.: Immigrant Associations in Europe, Gower, Aldershot 1987.
- Zig Layton Henry: The Political Rights of Migrant Workers in Western Europe, Sage, London 1990.
- P. Klinar: Uresničevanje pravic različnih kategorij imigrantov, RI FSPN, Ljubljana 1990.
- W. R. Brubaker ed.: Immigration and the Politics of Citizenship in Europe and North America, Univ. Press of America, New York 1989.
- M. Mešič, E. Heršak: Evropa, integracija i (jugoslovenske) migracije, Migracijske teme 5, 1/89, str. 5-20.
- A. Zolberg: The Next Waves, Migration Theory for a Changing World, International Migration Review, vol. 23, 87/89, str. 403-430.

- 11 P. Klinar: New Migration Path in the Post-Decade, Research Committee on Migration ISA, Dubrovnik Conference, June 14-16, 1985.
 - 12 J. Blasche: Refugees from Eastern Europe, Migration Types and Migration System, research Committee on Migration, ISA, Migration Trends in the 90', Lisbon, april 5-8, 1992.
- Y. Kim, W. Gudykunst: Cross Cultural Adaptation, Sage, London 1988.
- A. Richmond: Immigrant Adaptation in a Postindustrial Society, v: M. Kritz, C. Keely, S. Tomasi ed.: Global Trends in Migration, Center for Migration Studies, New York, 1983, str. 298-319.
- J. Berry, U. Kim, P. Boski: Psychological Acculturation of Immigrants, Sage, London 1988, str. 62-89.
- Z. Mlinar: Globalizacija, deterritorijalizacija i kulturni identitet, Kulturni radnik, 3/90, str. 5-29 - P. Klinar: Od etničnega pluralizma k interkulturalizmu, Migracijske teme 7, 1/91, str. 29-45.

ABSTRACT

**CONTEMPORARY EUROPEAN
MIGRATION AND SLOVENIA**

Peter Klinar

This treatise introduces a description of the categories of economic, political and other types of emigrants who, since the disintegration of the socialist regimes of Eastern Europe and the conflict-ridden birth of new nation states, have been pressing towards Western Europe. The Western European immigrant countries are protecting themselves against immigration pressure from the East through harmonized, administrative, limitational measures which are effective in the short term but do not, in the long term, resolve the problems which stimulate emigration in the

East. The Western countries receive vital support for these measures through the public's indisposition towards new immigration pressures. These pressures also have an influence on the uncertainty experienced by permanent immigrants in Western countries. The immigrant Western countries assign to the Central European, post-socialist states the role of checking the migration waves towards the West.

The migration policy of the EC is divergent; it allows citizens of EC countries freedom of movement, something which does not apply for citizens of non-member countries. For these people immigration limits are in effect and are determined by the nation-state members of the EC. This divergence raises problems of integration in the Western immigrant countries.

The position of Slovenia is similar to that of other Central European countries with regard to the checking of emigration waves arising from the East. Due to the violence accompanying the dissolution of the former Yugoslavia, numerous categories of forced immigrants are coming to Slovenia, while on the other hand no distinct emigration possibilities are clear for Slovenia apart from the undesired brain drain. In conjunction with considerations on the migration policy of Slovenia, the hypothesis has been put forward of the possibility of a rapid transition from a traditional to a more modern nation state, creating the conditions for the establishment of ethnic pluralism in relationships between the indigenous and immigrant inhabitants. In the early period of the development of the Slovene nation state, favorable conditions for cooperation with Slovene emigrant communities throughout the world are arising; however, conditions for immigrants in Slovenia in this period are not favorable, as with Slovenia's gaining of independence they are experiencing a transition from being internal to international immigrants. This section completes the description of the specificity of immigrant ethnic communities which must be considered in the formulation of a Slovene migration policy and in the assuring of special rights to immigrants. The treatise presents certain problems of refugees in Slovenia who, having fled the areas of military conflict in Croatia and particularly in Bosnia and Herzegovina, are searching for a haven in Slovenia en masse.

Among the general principles for the formulation of a contemporary migration policy, the following are mentioned and clarified: ethnic equality with tolerant ethnic pluralism, the autonomy of immigrant ethnic communities, the rights of various categories of

immigrants, freedom of movement and limitation of forced migrations, the possibility of establishing a migration policy in emigrant countries and the necessity of harmonizing migration policies between emigrant and immigrant societies.

Current conditions combined with the events in Eastern Europe are opening a new area of emigration in the East, changing the character of migration processes, which are losing their voluntary nature, limiting freedom of movement, preventing the organization of migrations and their temporary nature, and hindering the development of the processes of ethnic pluralism among permanent immigrants.

In the section on future orientations in migration research an emphasis emerges on the inclusion of national and comparative studies in the context of global social events which reflect international migration processes. In light of this it appears appropriate to link Slovene migration research with contemporary changes in Europe. From an analysis of the character of Slovenia it follows that for this country the aforementioned principles are useful in the formulation of migration policies which will represent the starting point for further research. Future research activity could continue to be directed towards determining the connections between Slovene emigrants, indigenous Slovene communities abroad and the homeland country of Slovenia, towards a critical investigation of the assimilation and disjunctive processes and towards the study of the processes of ethnic pluralism and interculturalism.